

Serfőző Simon
A két árva

Játszódik 1941 augusztusában, Zagyvarékason

Szereplők:
 Móricz Zsigmond
 Kismama
 Litkei Erzsébet
 Litkei Imike
 falulakó férfiak, nők

Első jelenet

A kövesúton érkező szekér zörgése, majd a szekeres ember hangja hallatszik: Hó! Hóha, te!

Leszállva a szekérről, Móricz Zsigmond jelenik meg a színen. A pénztárcáját keresi. Sétabotja a karjára akasztva.

SZEKERES EMBER: Ehol a nagyságos úr kofferja! *(Leteszi Móricz Zsigmond mellé.)* A kocsin ne hagyja már!

MÓRICZ: *(Kivesz egy pengőt a pénztárcájából.)* Köszönöm, hogy befuvarozott az állomástól! *(A pénzt a szekeres ember markába nyomja.)* Gyalog csak hosszú lett volna az út.

SZEKERES EMBER: *(nézi a pénzt a markában, s csak úgy magának)* Egy pengő. Ez már döfi! Igen nagy úr lehet ez az ember! Fehér nadrágos méghozzá! *(Meggondolja magát.)* Á, nem azért hoztam én be a nagyságos urat a faluba, hogy fizessen érte. *(Vissza akarja adni a pengőt.)* Nem dolgoztam én meg ezért. A semmiért nem szoktak mifelénk fizetni.

MÓRICZ: Tegye csak el! Jól jön az otthon az asszonynak. Majd az örül neki!

SZEKERES EMBER: Az már biztos! Körül is csókolgat érte. *(Pödör egyet a bajuszán.)*

MÓRICZ: Na, látja! Már ezért is érdemes elfogadni azt a pengőt.

SZEKERES EMBER: Hát jól van. *(Meggöpködi a pénzt.)* Apád, anyád ide jöjjön! Az egész rokonságod komástul, ángyom asszonyostul! *(A szekeres ember kezd belejönni, huncutkásan:)* Legközelebb mikor utazik errefelé az úr? Mert akkor megint kimennék a határba csalamádét hozni a tehénnek, s az állomáson felvenném.

Gyerekkialtás hallatszik, a Litkei Imikéé.

IMIKE: *(Hangját a Zagyva-part felől hallani)* Nagyapa! Nagyapa!

MÓRICZ: *(A szekeres embernek megemeli a szalmakalapját, s a hang felé fordul.)*

IMIKE *(Félmeztelen, klottgatyásan szalad, s úgy, sárosan, vizesen, ahogy van, Móricz karjaiba ugrik.)* Nagyapa!

MÓRICZ *(Magához öleli a gyereket.)*

SZEKERES EMBER: *(látva a jelenetet)* Most már jól kinéz a ruhája!

MÓRICZ: Ugyan már! Számít is az, amikor egy ilyen arany gyerek ugrik a nyakába! Hát nézze meg! Egy vasgyúró! Nem igaz?

SZEKERES EMBER: A kubikostaliga elé már oda lehetne állítani csikónak. Nyakába akasztani kötelet, s hadd húzná. Ismerem én őt, az én fiammal szokták mászni a fákat. Csak azt nem tudtam, hogy a nagyságos úr a nagyapja. Na, Isten áldja a nagyságos urat!

(Elmegy.)

MÓRICZ: Mesélj, mi újság Rékason? Nem fáj semmid? Anyukád panaszkodott az egyik levelében. Most honnan szaladtál?

IMIKE: A Zagyváról. Nagyapa is lejöhetne egyszer, jó langyos a víz.

MÓRICZ: A tehenek nem pottyantanak bele egy-egy lepényt?

IMIKE: Á, elviszi azt a víz!

MÓRICZ: Meg ne betegedj tőle, mert adok én neked akkor! *(Gyengéden megfegyveti.)* Lenne sírás-rívás, tudod-e?

(A kisgyerek rá sem hederít, úgy indulnak el.)

IMIKE: *(Móricz felé fordulva)* Mit hoztál nekem, Nagyapa?

MÓRICZ: Mit hoztam, mit hoztam? Na, mit gondolsz?

IMIKE: Muti már! *(Perdül elébe.)*

MÓRICZ: Muti, muti, itt ezt így mondják? Érzünk elébb haza. Kistata otthon van?

IMIKE: Nincs, kiment a határba.

MÓRICZ: És Kismama?

IMIKE: Az igen, főz valamit.

MÓRICZ: Dehogyan van ő otthon. Ahol jön éppen! *(Rámutatva lendíti előre a sétabotját.)* Odszól neki.) Csak nem a kiskútról jön, Kismama?

(Kismama odaér hozzájuk. A horogfát, amin két vízzel teli kanna lóg, leteszi a válláról.)

MÓRICZ: Mért nem ezt a gyerkőcöt küldte el vízért? Ne Kismamának kellene cepelni.

KISMAMA: Amíg előkeríteném, addig kettőt is fordulok. Erzsike nem jött?

MÓRICZ: (*Megnézi a zsebóráját.*) Tán most indul éppen Pestről. Én emerre voltam, Szolnokon túl. Hogy micsoda világ van arra is!

KISMAMA: Hogy maga mindig csavarog. Azzal a rossz lábával!

(*Egy fejkendő asszony megy el mellettük. Hirtelen megfordul.*)

FEJKENDŐS ASSZONY: Maga az a Móricz? Nahát! És még ide mer jönni?!
MÓRICZ: Mi a baj velem, néni? Rossz fát tettem a tűzre?

FEJKENDŐS ASSZONY: (*Végigméri.*) Hát ide figyeljen! Megmondom én, amit gondolok. Jobb lenne, ha mással foglalkozna, ne mivelünk! Megszégyeníti a falut ország-világ előtt!

MÓRICZ: Mért szégyenitem én meg, jóasszony?! Mivel?

FEJKENDŐS ASSZONY: Beszélnek a faluban, hogy hallották, miket mond rólunk?

MÓRICZ: A rádióban? Hát miket mondok?

FEJKENDŐS ASSZONY: Hogy szegények vagyunk, meg mit tudom én, én csak másoktól hallottam.

MÓRICZ: Az nem a maguk szégyene. Másoknak kellene elbújni a földbe – maguk miatt.

KISMAMA: (*Móricz felé.*) Beszélnek mindenfélét a faluban, a fele se igaz. (*A fejkendő asszonynak.*) Menjél te csak szépen hazafelé! Az uraddal veszekedj!

FEJKENDŐS ASSZONY: Na, te csak hallgass! A menhelyről idehoztad ezt a külyköt, hogy a tieidnek legyen ruhája! Az ő állami ruháját adod rájuk!

KISMAMA: Jut ott órá is. S nálam kap enni, nem úgy, mint máshol! Éheztetik a lelencet! (*Megsimogatja Imike buksiját.*) Te nem éhezelsz nálunk, ugye, Imike? Szeretetet is kapsz.

MÓRICZ: (*A fejkendő asszonynak.*): Én csak segíteni akarok magukon, azért teszem szóvá, amit látok.

FEJKENDŐS ASSZONY: Az úr csak a maga dolgát tegye szóvá! Ne a miénket! A magáéval foglalkozzon! Azt hiszi, nem tudja a falu, kié ez a gyerek? Erről beszéljen, ezt hírelje a rádióban!

KISMAMA: Hagyd már abba! Nem tudsz semmit, csak a szád jár! Rágalmazni, azt tudsz! Honnan veszed azt, hogy Imike az ő gyereke?

FEJKENDŐS ASSZONY: Akkor mért jár ide, ha nem az övé?

KISMAMA: Hozzánk jár, ha nem tudnád!

FEJKENDŐS ASSZONY: Mért pont hozzátok? Kik vagytok ti? Nekünk különb házuk van, mint nektek, s nem a cigánysoron!

KISMAMA: Mert Imikének ő a nagyapja, azért.

FEJKENDŐS ASSZONY: Az anyja meg a nagyanyja, ugye? Belőlük éltek! Nem-hogy dolgozni mennél az uraddal együtt! De ti az ilyenektől lesitek a hasznót, mint a nagyságos úr, aki lejárát bennünket! Mi nem vagyunk koldusok. Dolgozunk, s megélünk.

MÓRICZ: Sokan egész héten tésztalevesen.

FEJKENDŐS ASSZONY: Akkor azon. Magának ahhoz semmi köze! Ha az jut, nekünk jó az is. Megszoktuk.

Második jelenet

Kis Boldizsárék félig nyitott bejárati kapuja. Oldalt a deszkapalánk mellett kispad. Hárman ülnek rajta, férfiak, köztük Móricz Zsigmond. Előttük egy sámli a szomszédasszony kucorog.

EGYIK FÉRFI: (A többiek felé.) Mért, nem úgy volt? Ha nem tudták hova tenni a gyereket, nem volt otthon senki, az olyan kicsit, amelyik még csak tiblábolni tudott, vagy azt se, kapáláskor, csutkaveréskor kivitték magukkal a határba, gödröt ástak neki, s beletették, nehogy elmáskáljon. Nem így volt?

MÁSIK FÉRFI: Úgy van az még most is. A szülőknek dolgozni kell, nem állhatnak fölötte.

MÓRICZ: De hát abban a gödörben kora tavasszal meg is fázhat az a csöppség.

SZOMSZÉDASSZONY: Mulya Pista kislyánya abba halt bele. Hideg is volt, szaladt arra egy kis eső is. Annak meg csak anyyi kellett. Mesélte Julis, hogy estére úgy belázasodott, tüzelt az arca, mint a kályha.

EGYIK RÉRFI: Az olyat le kell tenni a földre, az lehűtötte volna. De becsavargatták biztosan mindenféle rongyba, rá a nagydundát, osztán hátha meggyógyul. Sose gyógyult meg.

MÓRICZ: Az csak babona, hogy ha leteszik, akkor jobban lett volna.

SZOMSZÉDASSZONY: Hallottam én ennél még rosszabbat is!

MÓRICZ: Annál nem lehet rosszabb, mint mikor a temető nagyobbodik, a bölcsőket járja a halál.

SZOMSZÉDASSZONY: Dehogynem! Mert maga még olyat nem érzett. Nem tudja, mi az, amikor a kisgyerek benne van a gödörben, s megtámadják a vöröshangyák. Aztán hiába sivalkodik az ártatlan, mert a szülei nem hallják, a föld másik végén dolgoznak.

A kis Imike lép ki a kapun, egy pohár víz nála.

IMIKE: *(A nagyapjának)* Anyuka küldi, hogy tessék meginni. Azt mondta, ne-hogy kiszáradjon Nagypapa toroka, mert már olyan sokat beszélget.

MÓRICZ: Ejnye, hát vizet küldött, nem bort? *(Elveszi a poharat a gyerektől.)* Ennek vízíze van, nem gondolod?

MÁSIK EMBER: Hát, a bor az mindjárt más, jobb a zamata, az biztos.

MÓRICZ: Imikém! Akkor szaladj már el a Dora Károly kocsmájába, tudod, hol van? Hozzál egy demizsonnal!

IMIKE: Akkor tessék adni pénzt! *(Nyújtja a markát.)*

MÓRICZ: Milyen kocsmá az? Mint a többi? Pénzért adják a bort? Nem ingyen?

Imi be a kapun, a demizsonnal ki a kapun, a sarkon már el is tűnik.

EGYIK EMBER: Pénzért mi is tudnánk venni, két demizsonnal is, ugye, szomszéd? *(Fordul a másik ember felé.)* Csak hát a napszámból nem telik. Pedig járunk az uradalomba, toljuk a kubikostalicskát is le a gödörbe, fel a partra. Mikor, hol, milyen munkát találunk. Kóboroljuk az országot.

MÁSIK EMBER: Jobb lenne haza se jönni. Mert abból csak gyerek lesz. *(A társa felé fordul.)* Nálatok is hány van már belőlük? Több, mint nekünk. S mind csak enne. Ilyet én még nem láttam: alig lehet őket elverni az asztaltól!

SZOMSZÉDASSZONY: Ha éhesek! A helyükben majd megtudnád te is, el lehetne-e hajtani?

MÁSIK EMBER: Dehogyanem. Az én apámnak csak egyet kellett mordulni, már iszkoltam is. Ismertétek Nyúka Flórit, tudjátok, milyen ember volt. Az Istent is fellökte volna, ha elébe áll.

Imi szalad visszafelé. Lihegve adja oda Nagypapjának a demizson bort.

MÓRICZ: Már itt is vagy? Ezt szeretem, látod! *(Imi menne el.)* Ezt az igyekezetet. De hát pohár is kellene, Imikém. Szóljál már be a konyhába!

ERZSIKE: *(Megjelenik a kapuban, poharak nála.)* Hallom, hogy országos baj van. Nincs poharuk.

MÓRICZ: Egyem meg a lelkét! Magának nem hozott?

ERZSIKE: Minek hoztam volna? Nem szeretem én a bort. Jobb lenne, ha maga se inna! Hogy meg van dagadva most is a lába! *(Móricz lentebb tolja a nadrágja szarát.)* Hiába takarja. Azt hiszi, nem látom?

Egy taligás ember jön az úton.

TALIGÁS EMBER: *(A két idevalósi ember felé, nyilván ismerik egymást.)* Adjon Isten! Beszélgettek? Beszélgettek? Nemhogy énekelnétek, hogy én is halljam!

EGYIK EMBER: Akkor fordítsd fel azt a taligát, oszt ülj rá! Hol jártál?

MÓRICZ: Igyon már velünk egy pohár bort! Megkínálhatom?

TALIGÁS EMBER: Meg bizony! Köszönöm szépen! A Dora Károly kocsmájából való? *(Fogja a poharat, Móricz önt bele.)*

MÓRICZ: Onnan, onnan. De akkor énekel nekünk! Ha már hiányolta az elébb.

TALIGÁS EMBER: Ha az úr önt még egy pohárral. Ne sajnálja tőlem!

MÓRICZ: Én öntök, kettővel is. Csak akkor maga meg engedje meg, hogy amit énekel, azt a füzetkémbé lejegyezzem.

TALIGÁS EMBER: *(A társai felé.)* Melyiket mondjam neki? *(Móricz felé.)* Na, ide figyeljen! Ezt még biztos nem hallotta, idevalósi nóta:

Sej, sarkon van a, sej, sarkon van a
Dora Károly kocsmája.
Sej, legényeknek, sej, legényeknek
Van az oda csinálva.

Legényeknek, sej, meg a büszke,
Meg a büszke lányoknak,
Sej, meg azoknak, sej, meg azoknak
A szomorú bakáknak.

Sej, még a búza, sej, még a búza
Ki sem hányta kalászát,
Sej, páros galamb, sej, páros galamb
Mind elhordja a magját.

Páros galamb, ne hordd el
A gyenge búza kalászát!
Sej, miből süt a, sej, miből süt a
Kisangyalom pogácsát?

MÓRICZ: Na, ez szép volt! Tud-e még másikat?

TALIGÁS EMBER: Hát hogyne tudnék! Írja akkor!

Ha felmegyek a fekete dombra,
Onnan nézem, merre legel a gulya.

Rákiáltok Pistára, a bojtárra,
Csapja meg a bal szárnyát a gulyámnak.

Innentől már a többiek is éneklük.

Megcsapta a bal szárnyát a gulyámnak,
Mindjárt látom, híja van a jószágnak.
Verd meg, Isten, a zsványynak jobb karját,
Azzal fogta legszebb barmom bal szarvát.

Harmadik jelenet

Szobabelső. Középen asztal, székek. Az egyikben Móricz Zsigmond ül. Rajta kívül Litkei Erzsike tartózkodik még a szobában.

MÓRICZ: Üljön le, fiam! Mutatni akarok magának valamit. (*Egy levelet tart a kezében.*)

ERZSIKE: Csak nehogy regény legyen! (*Affektálva.*) Az olyan unalmas!

MÓRICZ: Meglátja, ez nem lesz az.

ERZSIKE: De nehogy becsapjon!

MÓRICZ: Mikor csaptam én be magát? Az fordítva szokott történni, tudja nagyon jól. Annak idején előadta nekem, hogy maga pesti szegény sorsú lány. Mikor ezt megírtam a Csibe-novellákban, kiderült, hogy lelenc volt. Imike születéséről se számolt be annak idején. Maga szeretett félrevezetni engem.

ERZSIKE: (*Átöleli Móricz vállát.*) De már nem teszek olyat. S megbocsátott apuka.

MÓRICZ: Maga nem tud olyat tenni, amit ne bocsátanék meg. Még azt is, ami-re rájöttem én időközben, hiába nem szólt róla.

ERZSIKE: (*Szembefordul Móriczcal.*) Mért, miről kellett volna szólnom?

MÓRICZ: Arról, hogy Imike az én gyerekem. Erről nem szólt.

Kis csend.

MÓRICZ: Hogy amikor először együtt voltunk, kiszámoltam nemrégiben, az nem múlt el nyomtalanul. Úgy kellett rádöbbennem, nézegetve Imike fényképeit, meg amikor vele voltam, utaztunk a hajón, a vonaton legutóbb Miskolcra, s az ölemben aludt el: hiszen Imike az én arcomat viseli. Enyém ő, nem másé. Ugye, hogy az enyém?

ERZSIKE: (*Lehajtott fejjel áll, mintegy beismerve az igazságot.*)

MÓRICZ: Ha én ezt tudom, nem lesz lelenc! (*Felindultan.*) Mért nem mondta meg nekem az igazat?

ERZSIKE: Mert elhagyott volna. S én szeretem apukát.

MÓRICZ: És én? Én nem szeretem magát?

ERZSIKE: Eleinte sajnált csak. Megesett rajtam a szíve. Ezért fizette ki az adóságaimat.

MÓRICZ: Meg ruhákat is azért vettem, ugye?

ERZSIKE: Igen, különben szégyellt volna velem mutatkozni: mit szól a világ!

MÓRICZ: Pestinek is azért adta ki magát, különben elhagytam volna?

ERZSIKE: Igenis azért. Észrevettem, mennyire érdekl, amiket mesélek. S azt is tudtam, hogy a családja megszólná, ha kitudódik a kapcsolatunk.

MÓRICZ: Kitudódott az! (*Legyint.*)

ERZSIKE: De nem minden. S jól tette, hogy vigyázott. Különben a lányai azóta a szemet kiszedték volna. Apukának már nem lenne szeme!

MÓRICZ: (*Megenyhülve.*) Jól van, na, igaza van! Ne haragudjon, elragadtattam magam! Amit tudtára akarok adni, az meg kimegy a fejből. (*Meglobogtatja a levelet.*) Ebben az áll, hogy Imikét gondozásomba veszem.

ERZSIKE: Apuka? Gondozásba?

MÓRICZ: Vállalom azt a feladatot, hogy embert nevelek belőle. Kiveszem a lencéből. S Isten és ember előtt mellém veszem magát is. Bejelentkezünk az árvaszéknél, s örökbe fogadom. Mit szól hozzá?

ERZSIKE: Juj, de jó! (*Tapsol.*) S akkor én a maga lánya leszek? (*Kis gondolkodás után.*) S mit szólnak az igazi lányai?

MÓRICZ: Csak örökbe fogadom magát, annyi történik.

ERZSIKE: (*Csalódottan.*) Csak annyi?

MÓRICZ: S biztosítom a megélhetését is.

ERZSIKE: Az jó lesz! Apuka olyan jószívű! (*Átöleli Móriczot. Közben megjelenik az ajtóban Imike. Móricz őt is magához vonja. Összeölelkezve állnak. Odakintről lányok éneke hallatszik.*)

Csillag Borcsa, tudom a neved.

Érted vagyok halálosan beteg.

Vesd rám, rózsám, fekete szemed,

Hadd tudjam meg, hogy engem szeretsz.

Kismama petróleumlámpát hoz be, leteszi az asztalra.

MÓRICZ: Kistata még most se ért haza?

KISMAMA: Nem tudom, hol szuszog még mindig. (*Móriczékra.*) Ti meg nem láttok már, kezd esteledni. Hozom ezt az alkalmatosságot.

MÓRICZ: Gyűjtsa meg, drága Kismama! Hadd világoljon az én árváimnak. Ne legyenek sötétben.

A lányok éneke odakint felerősödik:

Ha a búza tiszta búza,
Majd kinyílik az ibolya,
Az ibolyát, az ibolyát akkor szedik,
Mikor reggel, mikor reggel harmat esik.
A legények akkor kapják,
Mikor a kacsát kihajtják,
Kacs ki, kacs ki, ki, ki, ki...

Vége